Полиноми с рационални коефициенти.Критерий на Айзенщайн

Ще ни са необходими следните елементарни твърдения от теория на числата:

Твърдение1:
Нека m, a. b $\in \mathbb{Z}$ и m дели a.b.Ако m и a са взаимно прости ((m,a) = 1), тогава m дели b.

Твърдение 2:
Нека p и a са цели числа и p е просто число. Ако p не дели a, тогава (p,a) = 1.

Твърдение 3:
Нека p, $a_1, \ldots, a_к$ са цели числа, p е просто число и дели произведението $a_1 a_2 \ldots a_k$. Тогава p дели някое от числата $a_1, a_2, \ldots, a_k$.

Определение:
Нека f(x) е полином с цели коефициенти, т.е. f(x) $\in \mathbb{Z}[x]$. Казваме, че f(x) е примитивен полином, ако единствените цели числа, които делят всичките му коефициенти, са 1 и –1.

Твърдение 4:
Нека f(x) е полином с рационални коефициенти. Тогава f(x) може да се представи във вида

$$f(x) = r.f_1(x),$$

където $r \in \mathbb{Q}$ и $f_1(x)$ е примитивен полином.

Д-во:

Нека $f(x) = \frac{a_0}{b_0} + \frac{a_1}{b_1}x + \ldots + \frac{a_n}{b_n}x^n$, където a_i, b_i са цели числа.

Ако общият знаменател на $\frac{a_0}{b_0}, \frac{a_1}{b_1}, \ldots, \frac{a_n}{b_n}$ е равен на m, тогава имаме

$$f(x) = \frac{1}{m}(c_0 + c_1 x + \ldots + c_n x^n),$$

където c_i са цели числа. Ако НОД на $c_0, c_1, \ldots, c_n$ е d и $c_i = c_i' d$, $i = 0,1,\ldots,n$, тогава

$$f(x) = \frac{d}{m}(c_0' + c_1' x + \ldots + c_n' x^n),$$

където НОД на $c_i', i = 0,1,\ldots,n$ е равен на 1. Това означава, че $c_0' + c_1' x + \ldots + c_n' x^n$ е примитивен полином.□

Лема 1:
Нека f(x) е примитивен полином. Ако $r \in \mathbb{Q}$ и коефициентите на r.f(x) са цели числа, тогава r също е цяло число.

Д-во:

Нека $f(x) = a_0 + a_1 x + \ldots + a_n x^n$ и $r = \frac{b}{c}$, където b и c са цели и взаимно прости. Получаваме

$$r.f(x) = \frac{b}{c}a_0 + \frac{b}{c}a_1x + \ldots + \frac{b}{c}a_nx^n$$

от условието имаме, че $\frac{a_ib}{c}$ е цяло число за i = 0, . . ., n. Следователно *c* дели a_ib. Понеже *(c, b)*=1 от Твърдение 1 получаваме, че *c* дели a_i за i = 0, . . ., n. Числото *c* дели всички коефициенти на f(x) и тъй като по условие f(x) е примитивен имаме, че $c = \pm 1$. Следователно $r = \frac{b}{c}$ е цяло□

Лема(на Гаус):
Произведението на примитивни полиноми също е примитивен полином.

Д-во:
Достатъчно е да докажем лемата за два примитивни полинома.
Нека са дадени примитивните полиноми

$$f(x) = a_0 + a_1x + \ldots + a_nx^n$$
$$g(x) = b_0 + b_1x + \ldots + b_mx^m .$$

Разглеждаме тяхното произведение

$$h(x) = f(x)g(x) = c_0 + c_1x + \ldots + c_{n+m}x^{n+m} .$$

Трябва да докажем че $h(x)$ също е примитивен. Да допуснем противното, т.е. *h(x)* не е примитивен полином. Тогава съществува просто число p, което дели всичките коефициенти на *h(x)*, т.е. p дели $c_0, c_1, \ldots, c_{n+m}$. Понеже f(x) е примитивен полином имаме, че p не дели всички коефициенти на f(x). Нека i е най-малкият индекс, за който p не дели a_i, т.е. p дели $a_0, a_1, \ldots, a_{i-1}$ и p не дели a_i. Понеже g(x) също е примитивен полином следва, че p не дели всички коефициенти на g(x). Нека j е най-малкият индекс, за който b_j не се дели на p, т.е. p дели $b_0, b_1, \ldots, b_{j-1}$ и p не дели b_j.
Разглеждаме:

$$c_{i+j} = \underbrace{a_0b_{i+j} + a_1b_{i+j-1} + \ldots + a_{i-1}b_{j+1}}_{\text{дели се на p}} + a_ib_j + \underbrace{a_{i+1}b_{j-1} + \ldots + a_{i+j}b_0}_{\text{дели се на } p}$$

В това равенство имаме, че *p* дели c_{i+j}. Следователно *p* трябва да дели a_ib_j. От Твърдение 3 имаме, че *p* дели или a_i, или b_j, което е противоречие. С това Лемата е доказана□

Следствие:
Нека f(x) е полином с цели коефициенти и f(x) е неразложим над $\mathbb{Q}$*.Тогава f(x) е неразложим над* $\mathbb{Q}$.

Д-во:
Нека $f(x) = f_1(x).f_2(x)$, където $f_1(x), f_2(x) \in \mathbb{Q}[x]$ и ст $f_1(x) \geq 1$, ст.$f_2(x) \geq 1$.
Съгласно Твърдение 4

$f_1(x) = r_1 \widetilde{f}_1(x)$, където $r_1 \in \mathbb{Q}$ и $\widetilde{f}_1(x)$ е примитивен.
$f_2(x) = r_2 . \widetilde{f}_2(x)$, където $r_2 \in \mathbb{Q}$ и $\widetilde{f}_2(x)$ е примитивен.

Тогава f(x) = $f_1(x).f_2(x) = r_1.r_2.\ \widetilde{f}_1(x)\ .\ \widetilde{f}_2(x)$. От лемата на Гаус имаме, че $\widetilde{f}_1(x)\ .\ \widetilde{f}_2(x)$ е примитивен. Понеже $f(x)$ има цели коефициенти от Лема 1 следва $r_1.r_2 \in \mathbb{Z}$. Нека $m = r_1.r_2 \in \mathbb{Z}$.
Тогава f(x) = $(m\ \widetilde{f}_1(x))\ \widetilde{f}_2(x)$ дава желаното разлагане□

Критерий на Айзенщайн за неразложимост над $\mathbb{Q}$:

Нека $f(x) = a_0 + a_1x + \ldots + a_nx^n \in \mathbb{Z}[x],\ a_n \neq 0, n \geq 1$, *за който съществува просто число p със следните свойства:*

1) *p не дели* a_n
2) *p дели останалите коефициенти* $a_0, \ldots\ldots, a_{n-1}$
3) p^2 *не дели* a_0

Тогава f(x) е разложим полином над $\mathbb{Q}$.

Докаэателство:

Да допуснем пртивното, т.е. ,че f(x) е разложим над $\mathbb{Q}$. Съгласно следствието f(x) е разложим и над $\mathbb{Z}$,т.е. f(x) = g(x).h(x),където g(x) $\in \mathbb{Z}$[x],h(x) $\in \mathbb{Z}$[x] и ст g(x) ≥ 1 , ст.h(x) ≥ 1 . Нека подробно записани тези полиноми да са:

$$g(x) = b_0 + b_1x + \ldots + b_sx^s, b_s \neq 0, b_s \in \mathbb{Z},$$
$$h(x) = c_0 + c_1x + \ldots + c_kx^k, c_k \neq 0, c_k \in \mathbb{Z}.$$

Имаме $a_0 = b_0.c_0$
По условие p дели a_0. Понеже p е просто от Твърдение 3 имаме, че p дели c_0 или b_0. БОО можем да предположим,че p дели b_0.
От това, че a_0 не се дели на p^2 получаваме, че p не дели c_0. съгласно Твърдение 2 имаме $(p,c_0) = 1$.
Разглеждаме

$$a_1 = b_0c_1 + b_1c_0\ . \qquad (*)$$

По условие p дели a_1. Вече изяснихме, че p дели b_0. Поради това от (*) получаваме, че p дели b_1c_0. Понеже $(p,c_0) = 1$ от Твърдение 1 следва, че p дели b_1.
От равенството

$$a_2 = b_2c_0 + b_1c_1 + b_0c_2$$

като вземем под внимание, че a_2, b_1 *и* b_0 се делят на p получаваме, че p дели b_2c_0. Понеже $(p,c_0) = 1$ от Твърдение 1 следва, че p дели b_2.
Последователно изясняваме, че p дели $b_0, b_1, b_2, \ldots, b_{s-1}$.
Разглеждаме

$$a_s = b_sc_0 + b_{s-1}c_1 + \ldots + b_0c_s$$

В последното равенство p дели $a_s, b_0, \ldots, b_{s-1}$ следователно p дели b_sc_0. Понеже $(p,c_0) = 1$ от Твърдение 1 следва, че p дели b_s.
Разглеждаме равенството

$a_{s+k} = b_s.c_k$ (s+k = n).

От това равенство следва, че p дели $a_{s+k} = a_n$ (s+k = n), което е противоречие. С това противоречие теоремата е доказана□

Следствие:

За всяко естествено число n, съществува неразложим над $\mathbb{Q}$ *полином от степен n.*

Такъв е например полиномът $x^n + 2$.